

وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

گروه فلسفه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته فلسفه گرایش دین

بررسی و تحلیل دیدگاه ویلیام آلستون در باب زبان دین و نقد آن از منظر حکمت متعالیه

احسان حبیب الهی نجف آبادی

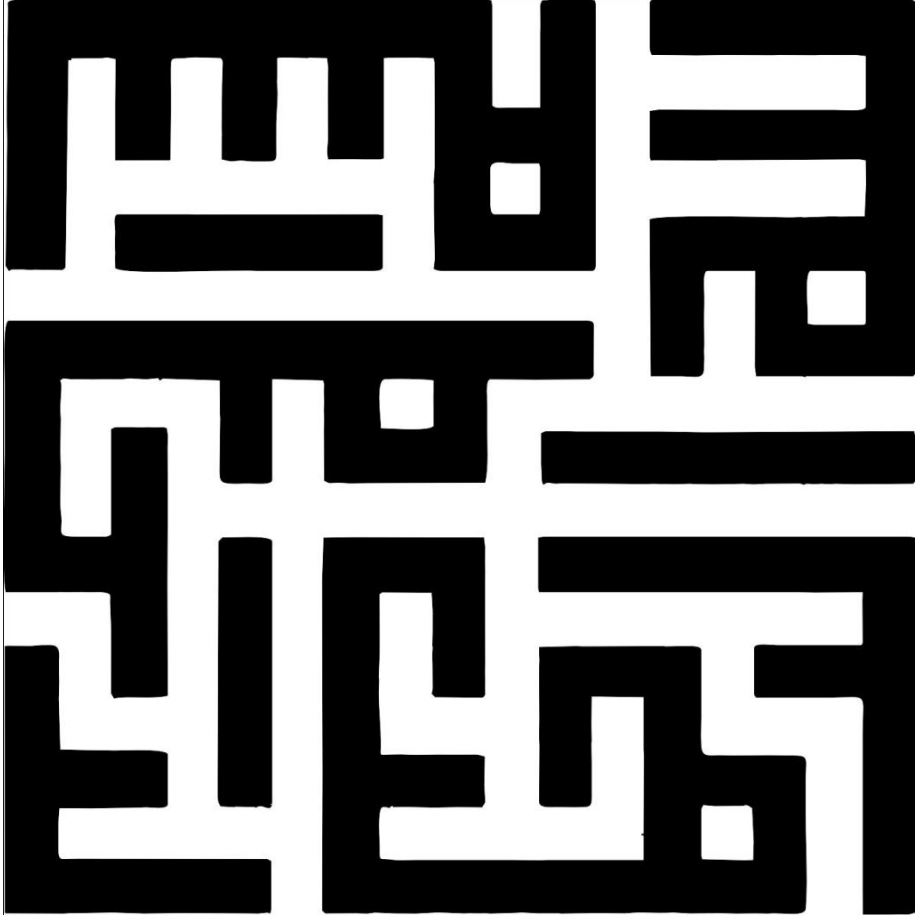
استاد راهنما:

دکتر امیرعباس علیزمانی

استاد مشاور:

دکتر محمدصادق زاهدی

تابستان ۱۳۹۱

به خاطر خاطره های ماندگار پدر

که «زبان حقیقت» و «شجاعت گفتن» را از او آموختم

با سپاس فراوان از

راهنمای این اثر دکتر امیرعباس علیزمانی و مشاور آن دکتر محمدصادق زاهدی

که نکته‌سنجیها و ظرافتهای فلسفی ایشان محتوای این پژوهش را پربارتر ساخت و به حق

تلاشهای علمی این دست از اساتید برای جامعه فلسفی ما ستودنی است و سزاوار ارج نهادن

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان نامه کارشناسی ارشد / دکتری .....
 دانشجوی رشته ..... گرایش ..... تحت عنوان .....
 در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۱۳ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان نامه با نمره ..... و درجه ..... مورد تأیید هیأت
 داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبیه دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	اصغر عباس علی زمانی	دانشیار	دانشگاه امام خمینی	
۲	استاد مشاور	محمد صدوق زاهدی	استاد	دانشگاه امام خمینی	
۳	داور خارج				
۴	داور داخل	دکتر صدوق زاهدی	استاد	"	
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر داود دگر	استاد	امام خمینی	

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب احمد عسکری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق

گرایش روشن که در تاریخ ۹۱/۷/۲۹ از پایان نامه ی خود تحت عنوان

بررسی و تحلیلی در نگاه و دیدگاه آیت الله العظمی بروجردی از منظر حقوق کیفری

با کسب درجه ۸۰/۲۵ دفاع کرده ام، شرعا و قانونا متعهد می شوم:

۱. مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملا حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
۴. از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (با بیش از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هرگونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راهنما باشد.
۶. در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنجگانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو

احمد عسکری
امضاء

سوگندنامه دانش آموختگان کارشناسی ارشد دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا

- سیاس ایزد منان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرز و بوم، فراهم و نزد اینجانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می کنم که :
- در سراسر زندگی حرفه ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
  - در تمام فعالیت های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت های به دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه ی امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
  - همواره علم و دانش خود را به روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه ای در حد توان سعی و تلاش خود را به کار گیرم.
  - و اینکه از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مفاد این سوگندنامه را خواستارم و از او می خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

احسان حسینی

امضاء

فرم پ ۲-۴: فرم مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

نام و نام خانوادگی دانشجو

عنوان پایان نامه / رساله

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ..... ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما: اصغر عباس علینیا

تاریخ: ۹۱.۳.۱۹

امضاء:

چکیده

از ابتدای قرن بیستم با روی آوری معنادار فلسفه به مباحث زبان شناسی و معناشناسی و بروز شکاکیت‌های نوظهور درباره بسیاری از قالبهای سنتی زبان، مسائل و پرسشهای جدیدی نیز در زبان دین مطرح گشت تا آنجا که شورواشتیاق گسترده فیلسوفان دین به تحلیل زبان دینی در قرن اخیر موجب شده عمده‌ی تفلسف دینی، فنون به کار گرفته شده در فلسفه زبان را مورد توجه قرار دهد، این امر رفته رفته موجب گشت عنوان زبان دین به یکی از سرفصلهای اصلی و مستقل مسائل فلسفه دین درآید و علاوه بر مسأله کیفیت معناشناسی زبان دین مسائل همچون اصل معناداری و غیرمعرفت‌بخش بودن یا نبودن گزاره‌های دینی نیز در کانون توجه قرار گرفته و پیرامون آن واکاویهای جدی انجام پذیرد. در این بین سخن گفتن از خدا، به عنوان پایه‌ای ترین گزاره‌های دینی، بخش مهمی از محتوای زبان دین را به خود اختصاص میدهد و همواره این سؤال در این زمینه مطرح بوده است که آیا برای بشر اصولاً این امکان وجود دارد که در قالب مفاهیم و الفاظ متداول و طبیعی خود، در مورد خدای به کلی دیگر و صفات و افعال او به طور معنادار، حقیقی، ایجابی و صادق سخن بگوید؟

ویلیام آلستون فیلسوف برجسته و تحلیلی مشرب معاصر، به عنوان یک صاحب نظر هم در فلسفه دین و هم در فلسفه زبان، با رد نظریات غیرشناختاری راه میانه‌ای را در زبان دین پیش گرفته و مدعی است که می توان زبانی ساخت که به مدد مفاهیم آن، به شکل حقیقی، درباره خداوند سخن گفت. این زبان میان انسان، خدا و سایر مخلوقات مشترک است و زبان مختص به خداوند نیست، وی با کمک گرفتن از نظریه کارکردگرایی مطرح در فلسفه ذهن سعی می کند اوصاف مشترک میان خدا و انسان را به گونه‌ای معنی کند که این اوصاف بر خدا و انسان به نحو حقیقی، غیرمجازی، واحد و مشترک صدق کند.

رساله حاضر، با تبیین مبانی فکری و معرفتی آلستون در فلسفه زبان و فلسفه تحلیلی دین، ابتدا دیدگاه وی درباره زبان دین را به طور کامل تحلیل کرده و سپس تلاش وی در نظریه کنش گفتاری، تحویل پذیری استعارات دینی و تطبیق نظریه کارکردگرایی بر زبان دین را مورد ارزیابی قرار میدهد و در پایان نیز از منظر مبانی فلسفی حکمت متعالیه به بررسی مبانی و محتوای نظریه‌ی آلستون در زبان دین می پردازد.

کلید واژه : ویلیام آلستون، زبان دین، نظریه کارکردگرایی، نظریه اشتراک معنوی در عین

تشکیک وجودی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: مقدمه و کلیات	۱
۱-۱. ساختار کلی پایان نامه	۲
۲-۱. سوابق، ضرورت و غایت پژوهشی موضوع	۳
۳-۱. طرح مساله	۵
۴-۱. پیشینه بحث	۱۰
أ) در پارادایم فلسفی غرب	۱۰
ب) در سنت فلسفه اسلامی	۱۶
۵-۱. کلیات زبان دین	۱۸
۱-۵-۱ نظریات بی معنائی	۱۹
پوزیتیویست ها	۱۹
ای.جی.آیر	۲۱
جان ویزدام	۲۱
آنتونی فلو	۲۲
۲-۵-۱ نظریات معناداری	۲۳

فهرست مطالب

- ۲۳ ..... بازیل میچل
- ۲۴ ..... یان کرمبی
- ۲۴ ..... جان هیک
- ۲۵ ..... ریچارد هیر
- ۲۶ ..... ۱-۵-۳ نظریات شناختاری (معرفت بخشی)
- ۲۶ ..... رویکرد سلبی
- ۲۷ ..... مشترک معنوی یا زبان تک معنا
- ۲۸ ..... زبان تمثیلی
- ۳۰ ..... ۱-۵-۴ نظریات غیر شناختاری (نامعرفت بخشی)
- ۳۰ ..... ۴.۱. نظریه بازیهای زبانی ویتگنشتاین
- ۳۲ ..... ۴.۲. پیروان ویتنشتاین
- ۳۲ ..... پل ون بورن
- ۳۳ ..... دی. زد. فیلیس
- ۳۲ ..... آ.بی. بریث ویت
- ۳۴ ..... ۴.۳. نظریه ابراز احساسات (ابراز گرایی)
- ۳۴ ..... ۴.۴. نظریه اسطوره ای

۳۵	..... ۴.۵. تفسیرهای عبادی یا آیینی
۳۵	..... ۴.۶. نظریه نمادین یا سمبلیک
۳۹	فصل دوم: آلتون؛ زندگی، آثار، مبانی اندیشه.....
۴۰	..... ۱-۲. فعالیتهای علمی آلتون
۴۱	..... ۲-۲. تألیفات
۴۲	..... ۳-۲. حیات دینی
۴۶	..... ۴-۲. مبانی فلسفی و مواضع دینی آلتون
۴۶	..... (أ) ضد پوزیتیویسم، تجربه گرائی و طبیعت گرائی
۴۷	..... (ب) واقع گرائی
۴۹	..... (ج) چند گانه بودن منابع فهم دینی
۴۹	..... ۱- تجربه دینی
۵۰	..... ۲- وحی و سنتهای جامعه دینی
۵۰	..... ۳- بینشهای فلسفی و عقلانی در الهیات طبیعی
۵۲	..... ۵-۲. روش شناسی دید گاههای آلتون
۵۵	..... ۶-۲. دید گاه زبانی آلتون
۶۶	..... بررسی

۶۹	فصل سوم: زبان دین از دیدگاه ویلیام آلتون .....
۷۰	مقدمه .....
۷۴	۱-۳ تحویل پذیری جزئی استعاره‌های دینی .....
۷۶	۱-۱-۳ تحلیل مفاهیم حقیقی و استعاری از نظر آلتون .....
۸۷	۲-۱-۳ تحلیل مفهوم تحویل ناپذیری استعاره‌های دینی .....
۹۰	دیدگاه‌های معاصر در استعاری دانستن زبان دین .....
۹۲	۳-۱-۳ دیدگاه آلتون در باب تحویل ناپذیری استعاره‌های دین .....
۱۰۲	نتیجه .....
۱۰۳	۲-۳ نظریه کارکردگرائی و اصلاح معنائی زبان دینی .....
۱۰۳	۱-۲-۳ پیش زمینه .....
۱۱۱	۲-۲-۳ تبیین دقیق صورت مسأله .....
۱۱۶	۳-۲-۳ تلقی خدا باوری توحیدی - سنتی از خدای ادیان .....
۱۱۶	أ) به کلی دیگر بودن خدا .....
۱۲۳	ب) تشخیص یا شخص وارگی خدا .....
۱۲۷	۴-۲-۳ نظریه کارکردگرائی به عنوان یک نظریه معنا شناسی .....
۱۲۸	أ) نظریه الگوی خصوصی <i>PP</i> .....

فهرست مطالب

- ۱۳۰ . ..... (ب) رفتار گرائی منطقی (تحلیلی) **LB**.....
- ۱۳۳ ..... (ج) کارکرد گرائی.....
- ۱۴۰ ..... ۵-۲-۳ تطبیق دیدگاه کارکرد گرای بر زبان الهیات .....
- ۱۴۵ ..... ۳.۲-۵-۱ اوصاف فعلی در خدا.....
- ۱۴۵ ..... (أ) فعل و عملکرد خدا و غیر جسمانی بودن او.....
- ۱۴۸ ..... (ب) فعل و عملکرد خدا و بی‌زمان بودن.....
- ۱۴۹ ..... (ج) فعل و عملکرد خدا و بی‌نهایت بودن.....
- ۱۵۱ ..... ۳.۲-۵-۲ وصف خواست.....
- ۱۵۵ ..... ۳.۲-۵-۳ وصف دانستن (علم).....
- ۱۶۱ ..... خلاصه و ارزیابی کلی.....

فصل چهارم: بررسی و نقد دیدگاه آلستون از منظر حکمت متعالیه

- ۱۶۶ ..... پیش زمینه.....
- ۱۶۸ ..... ۴-۱. مباحث مربوط به وجودشناسی.....
- ۱۶۸ ..... (أ) اصالت وجود.....
- ۱۶۸ ..... (ب) اشتراک معنوی وجود.....
- ۱۶۹ ..... (ج) وحدت تشکیکی وجود.....

فهرست مطالب

۱۶۹	..... (د) مراتب هستی
۱۷۲	..... (ه) وحدت حقه وجود
۱۷۶	..... نتیجه
۱۷۷	..... ۲-۴. رابطه ذات و صفات
۱۷۸	..... ۱- صفات سلبيه
۱۷۹	..... ۲- صفات اضافيه (فعلیه)
۱۸۰	..... ۳- صفات حقیقیه (ذاتیه)
۱۸۴	..... ۳-۴. مباحث مربوط به معناشناسی
۱۸۴	..... (أ) نظریه اشتراک معنوی در عین تشکیک وجودی
۱۹۳	..... (ب) نظریه تأویل
۱۹۸	..... ۴-۴. جمع بندی و نتیجه گیری
۲۰۵	..... منابع
۲۰۵	..... (أ) فارسی
۲۱۰	..... (ب) انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات

شامل:

- طرح مساله
- پیشینه بحث
- نظریات بی معنایی
- نظریات معناداری
- نظریات شناختاری
- نظریات غیر شناختاری

۱-۱* ساختار کلی پایان نامه

این رساله دارای چهار فصل کلی است؛

در فصل اول با عنوان "مقدمه و کلیات"، مباحثی مقدماتی جهت ورود به مسأله اصلی پژوهش ذکر شده است؛ در این فصل در ابتدا طرح مسأله کرده و به پیشینه مسأله زبان دین در غرب و اسلام اشاره میشود و سپس برای درک جایگاه دیدگاه آلستون در بین نظریات دیگر، گزارشی اجمالی از عمده ترین دیدگاه های مهم در باب زبان دین ارائه میگردد.

فصل دوم با عنوان "آلستون؛ زندگی، آثار و مبانی اندیشه" به مسائلی همچون فعالیت های علمی و حیات دینی آلستون، کلیات مبانی فلسفی و مواضع دینی او و روش شناسی دیدگاه های او اشاره شده و در پایان نیز به بررسی نسبتاً مفصل تری از دیدگاه زبانی آلستون در رابطه با مسأله معنا و ماهیت آن پرداخته شده است و نظر او را در باب معناشناسی معنا بیان میکند.

فصل سوم که فصل اصلی این پایان نامه محسوب می شود، به دیدگاه آلستون در عرصه زبان دین می پردازد؛ این فصل دارای دو بخش کلی است؛ در بخش اول به نظریه تحویل پذیری جزئی او در استعاره های دینی پرداخته و با توجه به معناشناسی استعاره از نگاه او، تحلیلی دقیق از آن ارائه می شود تا موقعیت دیدگاه وی نسبت به استعاره دانستن زبان دین به وضوح مشخص شود.

در بخش دوم نیز نظریه کارکردگرایی معنا که اصلی ترین نظریه آلستون در باب زبان دین محسوب میشود، به طور کامل و دقیق تحلیل می شود و با توجه به مباحث وجود شناسی او تطبیق این نظریه بر گزاره های الهیاتی بررسی میشود،

در فصل پایانی این رساله نیز با تفکیک مباحث دو حوزه ی وجودشناسی و معناشناسی نظریه ی "اشتراک معنوی در عین تشکیک وجودی" فیلسوفان حکمت متعالیه را بیان کرده و از منظر آن به بررسی مبانی و محتوای نظریه آلستون در زبان دین می پردازیم.

۲-۱* سوابق، ضرورت و غایت پژوهشی موضوع

در باب زبان دین چند پژوهش و اثر معدود به زبان فارسی انجام گرفته که یکی از مهم ترین و جامع ترین آنها کتاب "سخن گفتن از خدا" اثر دکتر امیر عباس علیزمانی است، این آثار که جزء معدود پژوهش های در خور توجه در این زمینه محسوب می شود، عناوینی کلی دارند و به طور عام به مسئله زبان دین و دینی و دیدگاه های سنتی و معاصر مطرح در آن در دو پارادایم فلسفی غرب و اسلام پرداخته اند و روند مبحث زبان دین را به صورتی کلی در این حوزه بررسی کرده اند.

رساله حاضر با محور قرار دادن دیدگاه فیلسوف معاصر غرب ویلیام آلستون^۱ درباره زبان دین در نظر دارد در ابتدا با تمرکز به معناشناسی گزاره های الهیاتی دیدگاه او را در این زمینه جویا شود و تحلیلی کامل از آن ارائه دهد و در ادامه نیز با مبانی فلسفی حکمت متعالیه تلاش وی را در این باب مورد ارزیابی قرار دهد.

در این زمینه و نزدیک به این موضوع دو اثر به زبان فارسی وجود دارد^۲ که هر کدام به تطبیق دو دیدگاه علامه طباطبائی و ویلیام آلستون درباره اوصاف الهی پرداخته اند.

رساله پیش رو با عنوان خاص خود متمایزاتی دارد که موجب می شود پژوهشی تحلیلی تر، بنیادی تر و بدیع در این موضوع به حساب آید از جمله:

- ۱- محور قرار دادن دیدگاه آلستون و تمرکز بر نگاه او در معناشناسی زبان با تأکید بر گزاره های الهیاتی و با توجه به منابع دست اولی از او همچون مقالات کتاب "طبیعت الهی و زبان بشری"
- ۲- پرداختن به مباحث زبان شناسی آلستون با توجه به دو کتاب "فلسفه زبان" و "کنش حین بیانی و معنای جمله" اثر او.

---

^۱ فیلسوفی که به اذعان برخی متفکران به خاطر تحلیل های دقیق فلسفی اش در مسائل مهم فلسفه دین، بهترین نماینده الهیات فلسفی معاصر مسیحیت محسوب می شود.

^۲ این دو اثر عبارتند از: رساله کارشناسی ارشد جواد حسینی با عنوان "بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبائی و ویلیام آلستون پیرامون معناشناسی صفات الهی" و دیگری کتاب "زبان الهیات" اثر حسین نقوی.

۳- جداسازی مسأله استعاره های دینی و بررسی تحلیلی دیدگاه آلستون در معنا شناسی استعاره و تطبیق آن بر استعاره های دینی .

۴- تحلیل و واکاوی دقیق و کامل محتوای نظریه معناشناسی کارکردگرائی آلستون و تطبیق دقیق آن بر زبان دین.

۵- تفکیک دقیق دو حوزه معناشناسی و وجودشناسی دیدگاه آلستون از یکدیگر ؛ دقت در این تفکیک توانسته این پژوهش را در نقد منصفانه دیدگاه وی بر اساس مبانی فلسفی حکمت متعالیه کمک کند و نقاط قوت و ضعف آنرا به خوبی نمایان سازد .

۶- توجه به دیدگاه فیلسوفان صدرائی، به طور کلی، در دو حوزه وجود شناسی و معناشناسی برای بررسی مبانی اندیشه آلستون در باب زبان دین .

۱-۳* طرح مساله

در طول تاریخ تطور فلسفه در غرب، ما شاهد سه جهش در رویکرد فلسفه هستیم؛ تا پیش از قرن هجدهم، دغدغه اصلی فیلسوفان مبحث جهان‌شناسی بود و موضوع فلسفه هم وجودشناسی. اما در قرن هجدهم با ظهور کانت حدود فهم انسانی و عقل بشری مورد سوال جدی قرار گرفت، و پس از آن تا مدت‌ها معرفت‌شناسی دغدغه خاطر بسیاری از فیلسوفان گشت، این روند ادامه داشت تا اینکه از اواخر قرن ۱۹ با توجه جدی به اهمیت فلسفی زبان در درک واقعیت، فلسفه از مباحث هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی صرف به مباحث زبان‌شناسی و معناشناسی تمرکز بیشتری کرد و فیلسوفانی معتقد شدند که:

« ما اکنون ترجیح می‌دهیم که زبان را با فکر یکسان بدانیم و به جای آنکه از طریق آن به واقعیت بنگریم به خود زبان بنگریم»^۱

در این دوره با ظهور فیلسوفان مطرحی چون ویتگنشتاین و مکاتب مختلف تحلیل زبانشناختی، فلسفه شاهد چرخشی عمومی به مساله زبان است چنانکه برخی آنرا چرخش زبانشناختی نامیده‌اند^۲، در این چرخش ریشه عمده مشکلات فلسفی در زبان دانسته شد و تا آنجا ادامه یافت که برخی مدعی شدند که زبان برای ما سخن می‌گوید نه اینکه ما زبان را اظهار کنیم^۳ برخی دیگر نیز همه‌ی مسائل فلسفه را مسائل زبانی و جهان‌بینی را تماماً تفسیری زبانی قلمداد کردند، به طوری که ساز مخالف با این اعتقاد نواختند که توصیف طبیعت فی نفسه اشیاء همان چیزی است که باید فلسفه و ما بعدالطبیعه در پی آن باشد.^۴

در این میان با بحثهایی که در مورد دین و گزاره‌های آن در بین این فیلسوفان درگرفت یکی از حوزه‌های مهمی که متأثر از مباحث فلسفه زبان شد، فلسفه دین و مسائل بنیادی مربوط به آن خصوصاً مساله زبان دین بود، تا آنجا که شورواشتیاق گسترده فیلسوفان دین به تحلیل زبان دینی

¹ John Sturrock, ed, "Introduction in Structuralism and Since", P.12

² Dan Stiver, "The philosophy of Religious Language", P.5

³ Ibid, P.4

⁴ آلن پی. اف. سل، "تاریخ فلسفه دین"، ت، حمیدرضا آیت‌اللهی، ص. ۲۴۰